

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0003-4468-9279>

Sprawozdanie z wizyty Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej w Kurii Rzymskiej i spotkania z Ojcem Świętym Franciszkiem

(Rzym–Watykan, 23–26 kwietnia 2023 r.)

Jedną z misji Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej / European Society for Catholic Theology (ESCT) jest umacnianie akademickiej teologii w przestrzeni uczelni wyższych naszego kontynentu. Zadanie to nie będzie wypełnione w sposób właściwy, jeśli nie zostaną uprzednio wzmocnieni sami teolodzy. Z tej racji raz na 5 lat członkowie ESCT organizują wyjazd do Rzymu w celu spotkania z Ojcem Świętym oraz przeprowadzenia szeregu wizyt roboczych w wybranych urzędach Stolicy Apostolskiej. Wizyty te są okazją do wsłuchania się nie tylko w *voce di Roma*, ale i naturalną możliwością zaferowania agendum watykańskim stowarzyszeniowej pomocy.

Wizyta przedstawicieli ESTC w Kurii Rzymskiej odbywała się w dniach od 23 do 26 kwietnia 2023 r. Siedzibą przedstawicieli ESCT była *Casa Mater Ecclesiae* na Monte San Gallo, przynależąca do sióstr teatynek. W wizycie uczestniczyło 12 członków Curatorium Stowarzyszenia: Margit Eckholt z Osnabrück (przewodnicząca ESCT), Gusztav Kovacs z Pécs (wiceprzewodniczący ESCT), Fainche Ryan z Dublinu (przewodnicząca sekcji irlandzkiej ESCT), s. Gabriele Austra-Vasiliauskaite OSB z Kowna (przewodnicząca sekcji litewskiej ECST), Joao Dugue z Bragi (przewodniczący sekcji portugalskiej ESCT), Michael Kaplanek SDS z Trnavy (przewodniczący Sekcji Słowackiej ESCT), Karlheinz Ruhstorfer z Freiburga (były przewodniczący sekcji niemieckiej ESCT), Ottila Lukacs z Pécs (przewodnicząca sekcji węgierskiej ESCT), Stephan McKinney z Glasgow (przewodniczący British Theological Association, które stanowi *de facto* brytyjską sekcją ECST), Paulo Rodrigues z Lillé (przewodniczący sekcji francuskiej ESCT), ks. Wojciech Surmiak z Katowic (przewodniczący sekcji polskiej ESCT) oraz Jens van Rompaey z Louvain (przewodniczący Young Curatorium ESCT).

Uczestnicy spotkania zgromadzili się na zebraniu roboczym w niedzielę 23 kwietnia 2023 r., omawiając wstępne sprawy organizacyjne. Wizyty robocze rozpoczęły się w poniedziałek, 24 kwietnia 2023 r. od spotkania w Holy See Quality Assurance Agency AVEPRO. Moderatorami spotkania byli: przewodniczący AVEPRO prof. Andrzej Wodka oraz sekretarz s. Chiara Sanchez. Głównymi tematami podejmowanymi w czasie spotkania były kwestie relacji pomiędzy watykańską komisją akredytacyjną a krajowymi i międzynarodowymi organizacjami akredytacyjnymi, które dbają o jakość kształcenia w uczelniach wyższych oraz zagadnienie uznawalności dyplomów wydawanych na uniwersytetach papieskich i ich urzędowa rozpoznawalność nie tylko w krajach

Unii Europejskiej, ale i w całym systemie międzynarodowym. Celem systemu akredytacyjnego nie może być przekonanie o doprowadzeniu systemu organizacji procesu dydaktycznego w szkołach wyższych do perfekcji, ale do konieczności jego ciągłego ulepszania. Pierwszą akredytacją jest zawsze autorefleksja. Ważnym elementem w kształtowaniu edukacji katolickiej, a szczególnie edukacji na poziomie uniwersyteckim, jest zapewnienie ciągłości finansowej instytucji. Z powodu braku studentów i braku zabezpieczenia finansowego niejednokrotnie wydaje się, że w wielu zakątkach świata nie ma już zapotrzebowania na teologię nie tylko wśród potencjalnych kandydatów do kapłaństwa, ale i wśród ludzi świeckich, którzy po studiach nie znajdują pracy. Podejmowanie badań i dydaktyki w zakresie teologii stoi zawsze przed aktualnymi pytaniami o sposoby przekazywania wiary i o jej aktualizację w codziennym życiu.

Drużga z wizyt miała miejsce w Dykasterii ds. Doktryny Wiary. Uczestnicy spotkania mieli okazję wysłuchać relacji prefekta kongregacji kard. Luisa Ladarii, któremu towarzyszył sekretarz do spraw doktrynalnych Mons. Armando Matteo. Kardynał prefekt rozpoczął swoją myśl od refleksji nad wielością ujęć teologicznych dotyczących jednego tematu, które są prezentowane w dzisiejszej rzeczywistości Kościoła i zastanawiał się w tym kontekście nad kwestią jedności, świętości, katolickości i apostołskości Kościoła wobec takiego pluralizmu, gdyż zawsze pozostanie pytanie o to, jak w tak skomplikowanej rzeczywistości dać wiarygodne świadectwo wiary. Z pewnością ta wielość głosów nie wyraża się w przekonaniu, że *sensus fidelium* oznacza całkowity *consensus*, ale wyraża się poprzez wzajemne słuchanie siebie nawzajem, wzajemne respektowanie się i wspólne bycie razem, pomimo istniejących różnic. Na pewno jednym z niepokojących zjawisk współczesności jest coraz większa przepaść pomiędzy doktryną a sposobem życia, dlatego jednym z istotnych zadań teologii i teologów jest zmniejszanie tego rozwarcia poprzez wprowadzanie idei synodalności do akademickiego dyskursu teologicznego także na płaszczyźnie poszczególnych subdyscyplin teologicznych. W związku z malejącą liczbą studentów teologii w Europie warto uzmysłowić sobie, że programy formacyjne w zakresie teologii muszą być otwarte dla wszystkich ochrzczonych nie tylko w formie katechezy dorosłych, ale i kursów akademickich. Kursy te powinny być pochodną doświadczenia pastoralnego i teologii. Doświadczenie pastoralne domaga się z kolei nie tylko zastosowania nowego – komunikatywnego – języka, ale i podejmowania nowych treści i otwarcia na nowy świat, szczególnie wirtualny. Teologia nie będzie już więcej europejska lub, lepiej, tylko europejska. W jaki sposób można pomóc dzisiaj teologii? Odpowiedź kard. Ladarii zawarła się w następujących kwestiach: kontynuować dzieło, ale nie jedynie tymi samymi sposobami; słuchać tego, co mówi świat, ale wyzbywać się uprzedzającej selektywności pewnych głosów, która może wzmacniać poczucie ekskluzji pewnych grup; oraz słuchać żywej tradycji Kościoła obecnej także w ludziach świeckich ze szczególnym uwzględnieniem głosu kobiet, gdyż nie płeć, a kompetencja stanowią o wiarygodności świadka.

W dalszej kolejności odbyło się spotkanie w Dykasterii ds. Kultury i Edukacji. Moderatorem spotkania był kard. José Tolentino Calaña de Mendonça w towarzystwie swoich sekretarzy. Prefekt Kongregacji zwrócił uwagę na znaczącą rolę teologii w życiu Kościoła i świata. I to nie tylko w aspekcie kulturowym, ale i w aspekcie budowania przyszłości Europy i świata. Kościół potrzebuje teologii, która jest jego pulsującym sercem. Kościół potrzebuje także wydziałów teologicznych, które będą nie tylko kształcić przyszłych duchownych Kościoła, ale i tych, którzy będą odpowiedzialni za chrześcijańską formację w szkołach katolickich. Zadaniem Kościoła jest jasne opowiedzenie się, po której stronie walki o człowieka stoi i w jaki sposób ludzka godność jest odkrywana w całej ludzkości. Pytaniem zasadniczym dla teologii jest pytanie o sposoby jej włączenia w życie i misję Kościoła. Kardynał Tolentino wskazał na następujące elementy: w dialogu teologicznym

należy uwzględnić głosy młodych teologów, ale słuchać należy wszystkich – nie tylko młodych, gdyż, jak pisał Dante Alighieri w *Boskiej komedii* – także *in mezzo della nostra vita* człowiek ma coś do powiedzenia; wiara musi stawać się kulturą, a kultura musi mieć wpływ na wiarę – pasem transmisyjnym w tym procesie zwrotnym powinna być teologia; stale odpowiadać samemu sobie na pytanie, co ja sam mogę ofiarować wspólnocie Kościoła i nie zapominać o tym, że jednym z elementów, który powinienem oddać, jest moja osobista inteligencja, którą bez kompleksów powinienem uznać i rozwijać; w czasie kryzysu należy wracać do początków i szukać nowych języków, przez które można dotrzeć do współczesnej kultury; ostatnia rzecz to umiejętność podejmowania decyzji, przez które może czasem należy i coś stracić, ale po to, aby móc zyskać więcej. Jeśli chodzi o znaczenie i rolę wydziałów teologicznych, to ich misja w obecnych czasach wcale nie maleje, ale winny one stale rozwijać w sobie zdolność do dialogu z innymi dyscyplinami wiedzy, stale ten dialog aktualizować i czynić go nader atrakcyjnym; ponadto wydziały teologiczne winny stale dbać o jakość prowadzonych badań i prowadzonej dydaktyki oraz cechować się inkluzywnością w stosunku do różnych środowisk, gdyż w ten sposób stwarza się okazję do nowych działań duszpasterskich oraz wstępnej formacji przyszłych formatorów.

Ostatnim wydarzeniem w pierwszym dniu rzymskiej wędrowki było spotkanie z prof. Emilce Cuda, która pełni funkcję sekretarza Papieskiej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej. Wśród zadań tego watykańskiego urzędu jest w pierwszej kolejności odczytanie na nowo głoszonej przez Jana Pawła II kategorii opcji preferencyjnej na rzecz ubogich, która winna być odczytywana już nie tylko jako wybór (opcja), ale jako rzeczywistość oraz winna być nie tyle działaniem dla ubogich, ale działaniem z ubogimi (czyli ludźmi znajdującymi się na peryferiach rzeczywistości). Jeśli byłyby to jedynie wybór oraz działanie dla ubogich, to określenie to traciłoby trochę „patriarchalnym kolonializmem”. Swobodną reinterpretacją tej kategorii jest postulowane aktualnie zadanie „budzenia marzeń”. Katolicka nauka społeczna nie głosi pewnej formy asystencjonalizmu, ale troszczy się w swoim nauczaniu o to, jak zagwarantować każdemu człowiekowi jego godność. Drugim z zadań Papieskiej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej jest właściwe kształtowanie teologii pastoralnej na tym kontynencie. Miejscem teologicznym jest w tym przypadku Ameryka Łacińska. Zadaniem do wykonania jest z kolei budowanie mostów pomiędzy poszczególnymi krajami i ich specyficznymi problemami. Dla Północy będzie to głównie kwestia migracji, a dla Południa zagadnienie szeroko rozumianej godności pracy. Ważnym elementem samorozumienia się ludności Ameryki Łacińskiej jest umiejętność odróżnienia godności (*dignity*) od tożsamości (*identity*). Z tej racji dla ludności latynoamerykańskiej pośrednikiem w odczytaniu swojej tożsamości jest kultura, a nie jak dla Europejczyka filozofia. Elementem, który bada także Komisja, są zjawiska powiązane z postsekularyzmem, w których następuje powrót do religii jako jedynie kultu bez jakiegokolwiek namysłu rozumowego nad sprawami wiary.

We wtorek, 25 kwietnia 2023 r. odbyły się spotkania w Dykasterii ds. Jedności Chrześcijan, gdzie moderatorem był kard. Kurt Koch. Kardynał prefekt w pierwszej kolejności przedstawił strukturę powstałej w 1960 r. dykasterii, w której działają dwie główne sekcje: Wschód (zajmująca się Kościołami wschodnimi, w tym przedchalcędońskimi) oraz Zachód (zajmująca się Kościołami protestanckimi). I jak w dialogu prowadzonym przez sekcję wschodnią udało się doprowadzić do pewnych ustaleń, wpływających na jedność doktrynalną wśród chrześcijan, tak w sekcji zachodniej nie udało się ani ustalić nawet wspólnego celu ruchu ekumenicznego, ani odpowiedzieć na pytanie, gdzie jest Kościół. Co więcej, wielość ruchów ewangelikalnych i protestanckich oraz coraz to większe ich zróżnicowanie na płaszczyźnie nauczania etycznego prowadzi do zatracenia *wspólnego zmysłu* poszukiwań na płaszczyźnie ekumenicznej. Dykasteria, której przewodzi

kard. Koch, ma w swojej kompetencji także dialog z Żydami, gdyż, jak to określił św. Jan Paweł II: chrześcijan i Żydów cechuje *inner family relation*.

W dialogu ekumenicznym ważny jest dialog wielopłaszczyznowy (oficjalny i dogmatyczny), ale musi on być poprzedzony ekumenizmem duchowym (wyrażonym np. w modlitwie, aby *ut unum sint*) i ekumenizmem praktycznym (lepiej poznaję swój Kościół, gdy poznaję inny Kościół siostrzany), i duszpasterskim. Niestety mimo upływu czasu efektów dialogu ekumenicznego nie jest za wiele. Po sześćdziesięciu latach ekumenicznej pracy budzi się czasem niepokój o stałe zagrożenie integralności wiary, rodzi się bojaźń o rezygnację, pojawiają się nowe kwestie, które wzmacniają ducha podziału (jak np. ordynacja kobiet). Podstawowa zasada ekumenizmu powinna brzmieć: nie można działać na rzecz jedności Kościoła, dzieląc. Dlatego ważną kwestią z punktów widzenia uczelni wyższych jest to, aby ekumenizm był stale obecny na wydziałach teologicznych, przy czym nie tylko w jednej katedrze, która zajmuje się tym zagadnieniem „urzędowo”, ale każda teologiczna katedra uniwersytecka winna mieć swój wymiar ekumeniczny i prowadzić badania w duchu ekumenicznym.

W drugiej kolejności uczestnicy spotkali się z abp. Claudio Gugerottim w Dykasterii ds. Kościołów Wschodnich. Prezentując zadania dykasterii, abp Gugerotii wskazał na podmiot jej działań, czyli tradycyjne Kościoły wschodnie, będące w łączności z Rzymem (zarówno na terenach, w których powstały, jak i Kościoły gromadzące się w diasporze), oraz zasadniczy jej cel, jakim jest podjęcie troski o tych wierzących w Chrystusa. Cechą charakterystyczną tych wspólnot religijnych jest fakt, że ich wiara wypływa ze sprawowanej liturgii, a nie z samej teologii. Spisana bowiem teologia Kościołów wschodnich jest dziełem przyglądającej się wschodowi teologii zachodniej. Kolejnymi zadaniami są kwestie ekumenizmu oraz politycznej sytuacji w krajach, gdzie Kościoły wschodnie są obecne. Jednym z kluczowych wniosków ze spotkania było stwierdzenie, że bezwzględnie nie można podchodzić do wschodnich Kościołów bez jakiegokolwiek próby poznania kultury narodu, gdzie ten Kościół jest obecny oraz bez poznania historycznej i aktualnej polityki danego kraju.

W godzinach popołudniowych odbyło się spotkanie z prof. Peterem Beerem z Safeguarding Institute na Pontificia Università Gregoriana, zajmującym się ochroną przede wszystkim osób małoletnich. Prof. Beer we wprowadzeniu do wykładu wskazał, że mówiąc o nadużyciach, nie należy ich utożsamiać jedynie z nadużyciami o charakterze seksualnym, ale trzeba pamiętać np. o nadużyciach władzy. Z kolei jeżeli już mowa o nadużyciach seksualnych, to nie dotyczą one tylko nadużyć, których ofiarami są osoby małoletnie. Dla pełnego zrozumienia zagadnienia ważnym jest rozpoznanie międzykulturowych różnic definiujących rozumienie seksualności, hierarchiczności, władzy i rodziny. Instytut bada także wpływ nadużyć na osobowość skrzywdzonej osoby oraz opracowanie zasad postępowania w przypadku stwierdzenia nadużyć (analiza, strategia, działanie, ewaluacja).

W środę, 26 kwietnia 2023 r. członkowie *Curatorium* wzięli udział w audiencji generalnej na placu św. Piotra, gdzie była okazja do chwili rozmowy z Ojcem Świętym Franciszkiem i wspólnego zdjęcia. Katecheza papieska poświęcona była istocie życia monastycznego i idei mnicha jako bijącego serca Kościoła. Całość katechezy oparta była o nauczanie ormiańskiego doktora Kościoła – św. Grzegorza z Nareku.

W dalszej kolejności byliśmy gośćmi abpa Rino Fisichelli, który jako sekretarz sekcji zajmującej się fundamentalnymi kwestiami ewangelizacji w świecie reprezentował Dykasterię ds. Ewangelizacji. Abp Fisichella na początku swojej prezentacji przypomniał, że prefektem kongregacji, którą reprezentuje, jest sam papież Franciszek. Ewangelizacja przynależy do samej natury Kościoła i jako działanie musi uwzględniać inkulturację.

Dzisiejszy świat to świat kultury digitalnej, w której muszą zostać rozpisane na nowo zadania dotyczące np. katechezy (katecheza nie jest po to, aby otrzymać sakramenty), jak i szerzej nowego rozumienia antropologii. Telefon komórkowy – co więcej smartfon – stworzył dzisiaj nowy język komunikacji i nowy sposób ludzkiego zachowania (najpierw piszę, a potem myślę, do kogo pisałem). Dzisiaj ludzie nie rozumieją języka teologii i języka głoszenia Ewangelii. W swojej historii Kościół w nauczaniu skupił się na analizie marksizmu i dyskursu z nim, a niestety pominął zagadnienie analizy nihilizmu i dyskursu z nim. Warto pamiętać, że *keine Theologie, ohne Philosophie*. Mamy być żywą pamięcią wiary (*living memory of faith*), a nie wikipedią pamięci o wierze (*wikipedia memory of faith*), czyli nie tylko to, co zawiera się w *fides quae*, ale i to, co składa się na *fides qua*, jest istotne dla przekazu wiary i jej wiarygodności. Dlatego w środowisku mocno zindywidualizowanym i specjalistycznym, w jakim żyjemy, w środowisku, gdzie „ja” jest pierwszym słowem, trudno o tworzenie wspólnoty – „my” staje się niestety słowem mentalnie odległym.

Zadania, które stoją przed dykasterią, to także namysł nad sposobami przekazywania wiary obecnej w pobożności ludowej. Teolodzy często nie rozumieją tego rodzaju formy pobożności, niemniej teologia ludu i pobożność ludowa mają dzisiaj ogromne znaczenie nie tylko w aspekcie kulturowego dziedzictwa, ale przede wszystkim w międzypokoleniowym procesie przekazywania wiary. Podtrzymywanie różnych przejawów zdrowej pobożności ludowej jest istotnym elementem współczesnej wrażliwości religijnej.

Ostatnim punktem spotkania była wizyta w instytucjach Synodu Biskupów i spotkanie z przewodniczącym synodu kard. Mario Grechem i sekretarzem s. Nathalie Bequaert. Życie akademickie cechuje się zróżnicowanym podejściem do kwestii synodalności, choć niestety w szeroko rozumianym świecie akademickim oddźwięk dotyczący podjętego w Kościele procesu synodalnego był słaby. Świat akademicki powinien jednak podjąć autorefleksję dotyczącą idei synodalności, gdyż wraz z przyjęciem idei synodalności jako idei wpisanej w misję Kościoła w świecie trzeba będzie dokonać zmiany w chociażby programach formacyjnych. Z pewnością istnieją w procesie synodalnym napięcia pomiędzy tym, co różnicujące, a tym, co jednoczące w Kościele. Ponadto nasuwa się pytanie, w jaki sposób edukować i wychowywać *sensus fidei* wobec tych różnic. Punktem odniesienia musi być zawsze Chrystusowa Ewangelia, która daje następującą wskazówkę – trzeba chodzić z każdym i nie wykluczać nikogo. Aby móc zobaczyć końcowe efekty procesu synodalnego, potrzeba czasu, ale warto pamiętać, że czas jest szerszy niż miejsce i chwila oraz że czas jest ważny dla dojrzewania myśli. Proces synodalny musi stawać się kulturą naszego życia. Do tego potrzeba czasu. Uczymy się poprzez działanie. Teologia musi być uprawiana także z ziemi do nieba, a nie tylko z nieba do ziemi. W Kościele synodalnym każdy człowiek ma coś do wniesienia i zaferowania. W Kościele synodalnym trzeba także podjąć trud wyjaśnienia podjętej decyzji – i to nie tylko w aspekcie dyskusji okołodecyzyjnej, ale i w całym procesie rozeznania.

Rzymskie wędrówki członków kuratorium Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej dały wiele inspiracji do dalszego namysłu nad rolą teologii akademickiej we współczesnym Kościele i świecie oraz do osobistej refleksji nad rolą i zadaniem teologa.